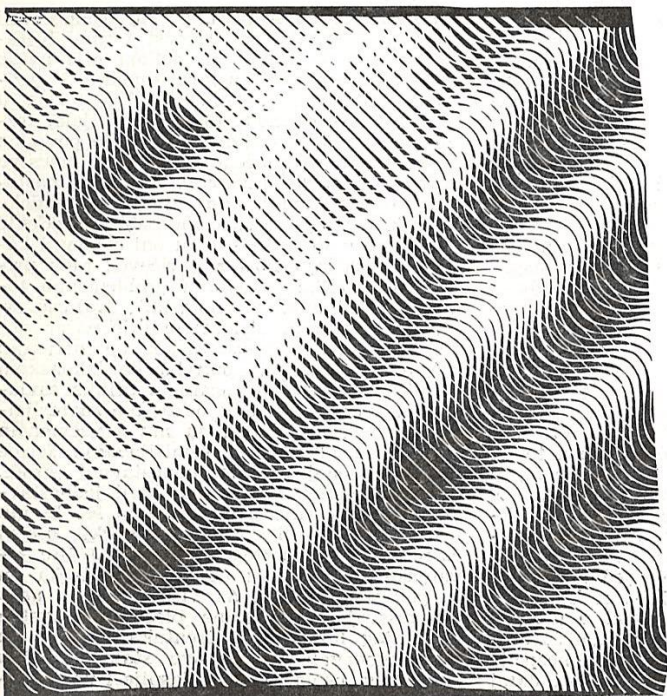

danilo basta

PRILOG AKSILOLOŠKOJ PROBLEMATICI

Miladin Živočić: ČOVEK I VREDNOSTI.
Prosveta, Beograd, 1969.

Jedna od „starih“ tema filozofije marksističke provenijencije odnosi se na područje etike i aksiologije. Već je teorijsko-filozofski reformizam II Internacionalne bio, između ostalog, usmeren na to da Manksovu misao „dopuni“ i jednom etikom, budući da, eto, Manks nije stigao da „obrađi“ i ovu tradicionalnu oblast filozofije i da, pored svoje ekonomske, političke, sociološke teorije, uspostavi i svoju etičku koncepciju. Kasnije je, u istočno-evropskim socijalističkim zemljama, takođe isticana potreba i neophodnost izgradnje jedne „socijalističke etike“, „kodeksa socijalističkog morala“, čija bi se vaspitno-pedagoška funkcija sastojala u tome da bude pouzdani orijentir trudbenicima u izgradnji novog društva. Slična shvatanja su postojala (a i danas postoje) u posleratnoj jugoslovenskoj filozofiji. Ulagani su čak i znatni napori da se ostvari pomenuto teorijsko stanovište (napr. zbornik radova *O socijalističkom moralu*), da se pokuša formulirati summum bonum socijalističke etike, ali se ipak, u osnovi ostalo tamo gde se i ranije bilo — na praznim deklaracijama.

S druge strane, ukazivano je na nemogućnost da se, u okviru temeljnih pretpostavki Marksovog mišljenja, teorijski izgradi bilo kakva etika, štaviše, upravo Manksova filozofska pozicija omogućava da se izvrši najsmatranija kritika svakog oblika moralne svesti, svakog pukog moralizma, svake etike qua etike koja niče na ontološkoj diferenciji bitka i trebanja (*Sein i Sollen*). (Uporediti napr. knjige Milana Kangrge: *Etički problemi u djelu Karla Marxa*, Naprijed, Zagreb, 1963. i *Etika i sloboda*, Naprijed, Zagreb, 1969.).

Ove prethodne napomene učinjene su samo zbog toga da se, makar i u šturim konturama, naznači ona filozofska situacija koja ima neposredni značaj za svako postavljanje i rešavanje kako etičke tako i aksiološke tematike. U tom smislu, knjiga Miladina Živočića *Čovek i vrednosti* predstavlja kod nas jedan od prvih pokušaja sistematskog razmatranja aksioloških pitanja.

U prvom delu knjige (pod naslovom *U traganju za najvišom vrednošću*), autorova nastojanja su usmerena na iznalaženje i eksplicitno određivanje najviše vrednosti, koja bi, potom, kao osnovno teorijsko stanovište, omogućilo da se izvrši kritičko preispitivanje postojećih sistema pozitivnih vrednosti. Polazeći od jednog određenja pojma prakse, po kome je ona „kao osnovna karakteristika ljudskog postojanja proces stvaranja vrednosti“ (str. 7), Živočić tvrdi da je „zadatak teorije o vrednostima da pokaže koji je to najviši, osnovni cilj za koji čovek treba da se bori da bi ostvario svoje autentične ljudske mogućnosti. Zadatak teorije vrednosti je, pre svega, da jasno formuliše takav osnovni cilj. Formulacija takvog najvišeg cilja je osnova sa koje se ocenjuju postojeći sistemi pozitivnih vrednosti“ (str. 11). Pretpostavka da se uopšte odredi ova najviša vrednost, ovaj najviši cilj, leži u neophodnosti predhodne analize ljudske suštine, budući da je „vrednost ljudsko delo“ i da ga je moguće razumeti „samo preko razumevanja suštine onoga ko ga stvara — čoveka“ (str. 23). Stoga je očigledno da je svaka teorija vrednosti, po autorovom mišljenju, utemeljena na jednom određenom filozofsko-antropološkom stanovištu.

Razmotrivši dve osnovne, međusobno antipodne, filozofske orijentacije u pogledu shvatanja čoveka, odnosno ljudske suštine — esencijalizam i egzistencijalizam — i iznevši moguće prigovore i jednoj i drugoj, Živočić insistira na tome da se, na izvorima Marksovog mišljenja, „ljudska suština može sagledati samo preko dijalektike opredmećivanja i otuđenja. Ona nastaje u protivrečnom istorijskom procesu u kojem se stvara preko formi koje je na otuđen način izražavaju“ (str. 62).

Izuzev ove napomene, ne možemo se dalje zadržavati na njegovoj analizi dijalektike opredmećenja i otuđenja, jer bi nas to odvelo izvan mogućnosti da prikazemo samo osnovni misaoni tok u ovoj knjizi.

Nakon pomenutog sagledavanja odnosa opredmećenja i otuđenja otvoren je prostor da se učini ono bitno, da se, naime, odredi najviša vrednost. Po Živočićevom mišljenju,

mladen
mihajlović

4 PESME

NEMOĆ DA SE USPOREDIŠ S TRAVAMA

s kožom i tijelom sasvim je drukčije
oni znaju šta hoće
i noć kad joj se prohtije može nešto slično učiniti
ali vrh je ponekad odviše ispunjen travama
i traži posve jednostavno napuštanje
i sve više i sve jače odiše dugovanjem

na razmaku su dvije i dvije trske uokvirene
nepostojećim drhtajem i jedino još nemoć
preostaje

nemoć da se usporediš s travama

PONOVNO OPRAVDANJE BJEKSTVA

iskupati se prozirnou nepopustljivošću
pohlepom svakako potrebnom
ali umjerenom i stoga nedostatnom
bijeg pravdati sasvim drugim razlozima
a ne pravim
sa svakom svojom namjerom biti u nesuglasju
i u vrtlogu neodupiranja ipak odbiti da se
razdijeliš

ŽIVOT KAMENJA

blijedo je to kamenje i obeščućeno trajanjem
život mu je nesvikao i krhak
na nož se naslonio
i tako se nožem pod grudima
umire tvrdo i dostojanstveno
Hrabar-grad koji se ne predaje
opsjednut psoglavim zavojevačima

KAMEN I KORIJENJE

odavde se sasvim dobro vidi koji su korjeni
čvrstoćom i usaglašenošću svoga rasta
nebo poduprli da se ne oklizne
i ne legne s travama
koje su naoko spremne na neodupiranje
ali oštrinu nepokupljivo skrivaju u njedrima
dok kamen naprotiv pomirljivo podliježe
osvajanjima
iako se to od njega ni najmanje ne bi očekivalo

ta najviša vrednost jeste socijalistički humanizam. Smatrajući da bi parafraza bila izlišna i neumesna, navodimo ovde ta odlučna mesta Životićeve knjige:

1. „Najvišu vrednost socijalističkog humanizma treba razlikovati od pojma najvišeg dobra u dosadašnjim normativnim etikama” (str. 69).

2. „Najviša vrednost socijalističkog humanizma nije moralistički ideal, ideal koji zahteva moralno usavršavanje pojedinca, već cilj koji usmerava čovekovu praksu da menja postojeće uslove njegovog života” (str. 69).

3. „Najviša vrednost socijalističkog humanizma ne nosi u svom sadržaju određena pozitivna uputstva za život (kao što to čine moralno-etičke norme), već ima, pre svega, funkciju dijalektičke negacije postojećeg, funkciju kritike, ona nije pozitivan propis za ponašanje, već cilj koji označava šta treba prevazići.

Socijalistički humanizam ne propisuje putem pozitivnih pravila ponašanja, moralistički, šta čovek treba da čini da bi bio čovečan, već svojom najvišom vrednošću ističe samo neophodne uslove koje treba ostvariti da bi svaki čovek mogao da bude svoj vlastiti autonomni zakonodavac” (str. 87).

4. „Najviša vrednost socijalističkog humanizma ima funkciju cilja koji usmerava revolucionarnu društvenu praksu u pravcu ostvarenja pluraliteta ličnih ciljeva” (str. 87—88).

Ovo osnovno Životićevo stanovište, ova centralna ideja-vodilja njegove knjige, podložna je znatnim kritičkim primedbama. Najkraće rečeno, čini se da Životić, i pored toga što ukazuje da se socijalistički humanizam kao najviša vrednost razlikuje od pojma najvišeg dobra u normativnim etikama, nije uspeo da do kraja pokaže u čemu bi bila ta razlika. On odbacuje socijalistički humanizam kao „pozitivno uputstvo za život”, „kao pozitivno pravilo ponašanja”, kao „moralistički ideal” i shvata ga kao „cilj koji usmerava čovekovu praksu”, dodeljujući mu funkciju „dijalektičke negacije postojećeg, funkciju kritike”. Ali je logička teškoća upravo u tome — kako socijalistički humanizam da bude cilj koji usmerava čovekovu praksu a da istovremeno ne bude pozitivno pravilo ponašanja tog istog subjekta koji menja svoju praksu? Kako uopšte da se ljudska praksa usmeri u pravcu socijalističkog humanizma bez određenog ponašanja, bez određenih pravila ponašanja? Teškoće ove pozicije su očigledne, njene sopstvene pretpostavke rezultiraju u ovim teškoćama.

S druge strane, Životić nije odredio sadržinu socijalističkog humanizma kao svog koncepta najviše vrednosti. Otuda socijalistički humanizam u njegovom shvatanju ostaje prazan apel za usmeravanjem revolucionarne društvene prakse. Isto tako, problem osnova važenja socijalističkog humanizma kao najviše vrednosti ostaje kod Životića otvoren. Izostaje odgovor na pitanje šta opravdava i omogućuje konstituisanje socijalističkog humanizma kao najviše vrednosti, nasuprot nekoj drugoj vrednosti? Veliko je pitanje da li se mogu naći zadovoljavajući odgovori na ove probleme, ako se prihvate one početne pretpostavke koje Životić prihvata.

Drugi deo knjige (pod naslovom *Socijalistički humanizam i pozitivne vrednosti*) ima za svoj predmet kritiku postojećih pozitivnih vrednosti — nauke, tehnike, prava i politike, religije, umetnosti. U njemu je snažno prisutna jedna izrazito antipozitivistička nota mišljenja. Preko analize ovih vrednosti, Životić je plastično pokazao njihovu ljudsku gramicu, neadekvatnost opredmećenja ljudske suštine u njima, njihovu otuđenu bit koja se uspostavila nasuprot čoveku i protiv njega. On je istakao onu drugu stranu nauke i tehnike — scijentizma i tehnicizma — za koje se danas tako tvrdoglavo veruje da nešavaju i poslednja ljudska pitanja; naznačio je opasnost onih mišljenja (ali i one prakse), koja socijalizam vide kao „novi tip državno-političkog uređenja”, a ne kao „proces ukidanja svih institucija koje bi društvo zatvaralo u okvire fiksnog političkog sistema” (str. 216); ukazao je na proces destrukcije predmetnosti koji karakteriše modemu umetnost, preduzet s plemenitom namerom „da se izrazi ljudska mogućnost u svetu, da se izrazi čovek kao egzistencija” (str. 190).

Treći deo knjige (*Ideologija i kultura*) predstavlja pokušaj da se vrednosti sagledaju u jednom širem teorijskom okviru. Istorijski, pokazalo se da su „osnovne strukture kultura kao celina svih vrednosti imale dosada karakter ideologije”, kao i da je „ideologija izraz za klasnu strukturu celokupnog sistema kulturnih vrednosti” (str. 195).

Knjiga Miladina Životića *Čovek i vrednosti*, kao jedan od pionirskih radova u domenu aksiologije, zaslužuje pažnju svakog onog kome je još stalo da se suoči s bitnim problemima našeg vremena i da u njemu i nasuprot njemu traga za mogućnostima autentičnog života. Mogući prigovori njegovoj knjizi samo ukazuju na svu težinu ovog poslednjeg.